

İngiliz sömürge dönemi ve sömürge sonrası Kuzey Kıbrıs'ta kent ve mimarlık

Asu TOZAN*, Günkut AKIN

İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Tarihi Programı, 34437, Taksim, İstanbul

Özet

Sömürgecilik (kolonyalizm), bir ülkenin veya bölgenin siyasi kontrolünün başka bir devlete bağlı olması durumudur. Avrupa ülkelerinin farklı kıtalardaki topraklar üzerinde hakimiyet kurma girişimleri olarak tanımlanabilir. Sömürgecilik Batı çıkarları için dünyanın zorbaca sömürülmesi olarak da görülebilir. Ancak giderek kaba zorbalık yerini daha incelikli ve insani değerler kılıfı ile açıklanan bir yönetim biçimine bırakmıştır. Bu çalışmada bir taraftan 1878-1960 yılları arasında Kıbrıs'ta yaşanmış olan İngiliz sömürge dönemi ve diğer taraftan 1974-2008 yılları arasında adanın kuzeyinde yaşanan sömürge sonrası dönem, kent ve mimarlık alanlarında etkili olan yasal düzenleme ve uygulamalar açısından incelenmiş, sorunlar ve sebepleri saptanmaya çalışılmıştır. Sömürge ve sömürge sonrası süreçler karşılaştırılarak süreklilik, değişim, dönüşüm ve kopmalar vurgulanmıştır. Adada 19. yüzyıl sonlarında yoğun olarak deneyimlenmeye başlanan ve sömürge dönemiyle çakışan modernleşme süreci de doğal olarak konu kapsamı içindedir. Sömürge sonrası dönem olarak ele alınan Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde kent planlama ve mimarlık uygulamalarını şekillendiren yasal düzenlemelere ilişkin yetersizlik ve yanlışlıklar, doğal çevreye ve adanın mimari mirası olan tarihi kent dokularına zarar verilmesine sebep olmaktadır. Yaşanmakta olan siyasal belirsizlikler nedeni ile uzun vadeli planlama yapılamaması, "ülkesel fiziki plan" bulunmaması, sömürge sonrası devletin yeniden yapılanma ve finans sorunları, yerel ve merkezi yönetimler arasındaki koordinasyon problemleri, sömürge döneminden beri kullanılan birçok yasanın gerekli düzeyde revize edilmemesinden kaynaklanan yasal boşluklar günümüz kent ve mimarlığını olumsuz bir şekilde etkileyen başlıca nedenleri oluşturmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Sömürge-sonrası araştırmaları, İngiliz Sömürgeciliği, kent planlama ve mimarlık, Kuzey Kıbrıs'ta kent planlama ve mimarlık.

*Yazışmaların yapılacağı yazar: Asu TOZAN. asu.tozan@emu.edu.tr; Tel: (392) 365 32 50.

Bu makale, birinci yazar tarafından İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Tarihi Programı'nda tamamlanmış olan "Bir sömürge modernleşme örneği olarak Kıbrıs'ta kent ve mimarlık (1878-1960)" adlı doktora tezinden hazırlanmıştır. Makale metni 16.05.2008 tarihinde dergiye ulaşmış, 05.06.2008 tarihinde basım kararı alınmıştır. Makale ile ilgili tartışmalar 31.12.2009 tarihine kadar dergiye gönderilmelidir.

Urbanization and architectural developments in North Cyprus during British colonial and postcolonial periods

Extended abstract

Because of its location in the Mediterranean Sea, Cyprus has seen many colonial rules through history. The British rule is the last colonial period which has left many traces on the island. In the 19th century, India was the biggest colony of the British Empire. Opening the Suez Canal, the disintegration of the Ottoman Empire brought renewed strategic importance to the Eastern Mediterranean and Cyprus. In 1878 the Ottoman Empire relinquishes the administration of Cyprus to the British Empire. Britain annexed the island in 1925 and until 1960 the island remained as a British Crown Colony. Since beginning of the colonial period many improvements in transportation and communication networks; administration, education, and health systems; agricultural techniques; urban and rural planning have been achieved.

In earlier years of the British rule, instead of regulations that form architecture and urban planning of whole island, few legal arrangements for local needs has realized -like "Famagusta Development Plan". The first comprehensive attempt to control the development of the cities and architecture is dating back to 1927 with the "Construction of Buildings, Streets and Wells on Arazi Mirie Laws". This law has revised several times.

According to architectural practices intensity, British Period in Cyprus has been divided into three parts (Early Period, Intensive Improvement Period and Late Period). Administrative organization, surveys of Cyprus and infrastructure works were the major activities in the "Early Period". It followed by the "Intensive Improvement Period" which dates in between WWI and WWII. The increase of new buildings started in the early 1920's because of the prosperity owed to maritime trade. In addition to architecture, there were several attempts of urban design. WWII led to an unproductive period characterized by poverty. The migration of unemployed rural population to the cities, shortage of imported construction materials, and discontinuation of building activities created housing problems. Until the end of the "Late Period" many problems like housing, ethnic conflicts took place. This was the combination of the Cypriots demand for freedom (1931) like in many other British colonies and unmistakable signs of the fading of the golden era of British Imperialism. Besides these problems there were many interesting improvements in town planning and architecture. So Patrick Abercrombie, who produced and ap-

plied the "Greater London Plan 1944", prepared a "Preliminary Planning Report for Cyprus" in 1947. The mass housing projects were designed by considering the requirements of users, conditions of Cyprus and the experiences gained by similar projects realized in the after-war England (and in Europe).

The Republic of Cyprus, based on Turkish and Greek representation has been established in 1960 and ended after three years because of the recurred conflicts. This was the first independent rule of native people under the guarantee of Turkey, Greece and Britain. After the military intervention of Turkey, Turkish and Greek people started living separately in two different areas. In this article "postcolonial period" will refer to the northern part of Cyprus which Turks live in since 1974. During the period in between 1963-74 there was no considerable architectural and other progress achieved by the Turkish people who had an introverted life in Cyprus. Nowadays the Greek society's intense relations with Greece and complete membership in the European Union created political, social and economic differences in comparison to the Turkish society. Briefly the postcolonial period developed differently in two areas. According to the mentioned reasons above, the period of 1960-74 and south Cyprus -between 1974-2008- have been kept out of the defined postcolonial period in this study.

Since 1974, architectural and urban planning improvements take place in the environment that is result of the colonial process. The existing inherited built environment, administrative and legal formations from British period and after intense relations with Turkey in many areas, affect postcolonial Cyprus in various ways.

Insufficiency and mistakes in legal arrangements that form architecture and urban planning result in damages on architectural heritage of valuable historical city textures and natural environment of the island. Specially the outburst lived in the construction sector in recent years, due to the last solution plan of the United Nations (Annan Plan, 2001-04), created disordered living areas, damages on coasts, forests, nature and environment. The main reasons that affect the nowadays architecture and urban developments negatively have been defined as: lack of long term planning in existing unclear political conditions, absence of "territorial physical plan", administrative reorganization and finance problems, lack of coordination between local and central administrations, unclear conditions created by the laws that have been using since colonial period without real revisions.

Keywords: Colonialism-postcolonialism, British Colonialism, building and urban planning laws, urban design and architecture, North Cyprus.

Giriş

Kıbrıs'ta İngiliz yönetimi, Osmanlı Devleti'nin adayı 1878 yılında İngilizlere teslim etmek zorunda kalmasıyla başlamış, adanın 1914 yılında İngiltere tarafından ilhak edilmesi ve 1925 yılında Britanya Krallığı'na bağlı Taç Koloni ilan edilmesiyle devam etmiştir. Taç Koloni terimi, yasama yetkisi kontrolünün doğrudan krallığa bağlı olduğu ve kendi temsilciler meclisi sistemi olmayan sömürgeleştirilmiş ülkeleri anlatmaktadır. Bu ülkeler Krallık tarafından atanan bir yönetici ve resmi görevli üyelerinin çoğunlukta olduğu bir yasama ve yürütme meclisi ile idare edilmekteydi. Başka sömürgelerde olduğu gibi Kıbrıs'ta da sömürge sürecinin başından itibaren yönetimde, eğitim ve sağlık sistemlerinde; ulaşım ve iletişim ağında, tarım politikalarında, kentsel ve kırsal gelişimde kurumsal ve yasal iyileştirmeler gerçekleştirilmiştir. Sömürge yönetiminin çalışmaları Britanya Krallığı'nın çıkar amaçlı politikalarına öncelik vermekle beraber yerel halkın yaşam koşullarının iyileşmesine de katkıda bulunmuştur. Hatta idari kararlar doğrultusunda iyileşen yaşam koşullarıyla hissedilmeye başlanan modernleşmenin getirdiği yeni bilinç durumu, ilerleyen yıllarda Rum halkının sömürge yönetimine karşı ayaklanması boyutunda toplumsal dönüşümü de beraberinde getirmiştir (1931).

Adanın bağımsızlığını kazandığı 1960 yılından 1963'e kadar geçen ve iki farklı etnik grubun kısa denilebilecek bir süre birlikte yaşadığı Kıbrıs Cumhuriyeti döneminde, Rum toplumunun özellikle nüfus ve ekonomik düzey açılarından baskın olması nedeniyle Türk toplumu sınırlı sayıda mimarlık uygulaması gerçekleştirebilmiştir. Ardından Türk-Rum çatışmalarıyla geçen 1963-74 yılları arasında ise Türkler göçlerle güvenli belirli bölgelere toplanarak içe dönük bir hayat sürdürmüştür. Bu çalışmada, toplumlar arası sorunların diğer konuların önüne geçtiği 1960-74 dönemi ve 1974 sonrasında Rum toplumunun yaşamakta olduğu Güney Kıbrıs kapsam dışında tutulmuştur. 1974'ten beri kuzeydeki Türklerden tamamen ayrı olarak, Güney Kıbrıs'ta yaşayan Rum toplumunun Yunanistan'la yoğun ilişkileri vardır ve Avrupa Birliği'ne tam üyelik hakkını kazanmıştır. Bu durum

Güney Kıbrıs'taki Rum toplumunun siyasal, sosyal ve ekonomik açıdan, kuzeydeki Türk toplumuyla arasında zaten mevcut olan farklılıkların daha da artmasına neden olmuştur.

Bu çalışmada "sömürge sonrası" terimi ile 1974-2008 zaman diliminde, Kuzey Kıbrıs'taki Türk toplumunun temsiliyetine dayalı dönem ve coğrafya ifade edilmektedir. Günümüzde kentsel gelişim karar ve uygulamaları, mimari pratikler sömürge döneminde yaşanmış dönüşüm sürecinin şekillendirdiği çevrede 1974'ten itibaren yeniden kurgulanmaktadır. Kuzey Kıbrıs'ta mimarlık alanında uygulanmakta olan kurallar ve yönetmelikler göz önüne alındığında, İngiliz sömürge politikalarının sonucu olarak ortaya çıkmış bazı kararlar ve yapılmış uygulamaların sürekliliği görülmektedir. İngiliz sömürge dönemi etkileri yanında Türkiye ile yoğun ilişkilerin yaşanmakta olması da Kuzey Kıbrıs'ı birçok şekilde etkilemektedir.

Çalışmada İngiliz sömürge dönemi ve 1974 sonrası Kuzey Kıbrıs, idari yaklaşım, yasal ve kurumsal düzenlemeler, kentsel ve kırsal gelişim çalışmaları, mimari uygulama ve koruma açısından irdelenip karşılaştırılarak, sömürge döneminden beri süreklilik gösteren veya günümüzde tamamen yeni ortaya çıkan gelişmeler saptanacaktır.

İngiliz sömürge dönemi

Politika, ekonomi ve toplumsal dönüşüm

Siyasi rejimlerde tutum farklılıkları, toplumların bünyesindeki birçok alanda değişimlere sebep olmaktadır. İngiliz yönetimin ilk yıllarında, Osmanlı idaresinden gelen kurumsal sistem korunarak, sadece idareciler değiştirilmiş ve mevcut örgütlenme sürdürülmüştür. 1925 yılında ada yönetiminde İngiltere devleti ile mutlak bir bütünleşme sağlanması ile Yüksek Komiser yerine Vali atanmıştır.

İngilizler, adada tarımın yüzyıllar boyunca çok az gelişme kaydetmiş olduğu ve bu alanda yenilikler yapılması gerektiği düşüncesiyle bir dizi reform gerçekleştirmiştir. Schaar ve diğerleri (1995) bu çalışmaları: 1896'da yeni Tarım Bölümü'nün kurulması, 1900 yılında tamamlanan

Doğu Mesarya Sulama Çalışması ile birkaç yüz mil kare verimli alana kanal ve sulama sağlanması, araştırma yapma ihtiyacı büyüdüğü için Atalasa adlı (1902) Modern Çiftlik ve Hayvan Üretim Tesisi'nin kurulması, otlakları geliştirme amaçlı deneyler gerçekleştirilmesi ve bu tesisin tohum seçimi, hayvan yemi üretim amaçları ile düzenlenmesi, olarak tanımlamaktalar. Anlatılanlara ek olarak, bilinçli uygulama yapılmasını teşvik için, yeni tekniklerin çiftçilere öğretilmesi ve bunun adada yaygınlaştırılması amacıyla 1909'da tarım okulu kurulması da dikkat çekmektedir. Altyapının geliştirmesi, 1898'de Kamu İmar Bürosu'nun kurulma tarihine kadar ordu bünyesinde bulunan Savaş Bürosu tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu tarihten itibaren kara, denizyolu ve demiryolu ulaşımının iyileştirilmesi, ticaret aktivitelerinin desteklenmesi ve adanın dış ticarete uygun konumunun kullanılması amaçlı tüm çalışmalar ekonomiyi yeniden yapılandırarak canlandırmayı hedeflemekteydi. Yine bu dönemde Kıbrıs'ın ulaşım ağında iyileştirmeler yapılmış ve yeni yollar inşa edilmiştir. Tüm adadaki yerleşimler arasındaki ulaşımı mümkün kılma ve özellikle limanlara olan bağlantıların güçlendirilmesi uğraşı verilmiştir. Limanların iyileştirilmesi ve ada kaynaklarından özellikle bakır madenini kullanmak amacıyla, Mağusa Limanı ile Lefke'de bulunan maden ocağını bağlayan demiryolu 1905 yılında kullanıma açılmıştır. Mağusa-Trodos arasındaki bu bağlantının, turistler için Trodos Dağı'nın çekici hale getirilmesi amacıyla inşa edilen son etabı, beklenen başarıya ulaşmamış ve bunun yerine Birinci Dünya Savaşı sırasında dağdan kereste taşıma amacına hizmet etmiştir (Radford, 2003). 1940'lı yılların sonlarında eskiyen teknolojisi nedeniyle demiryolunun yenilenmesi yerine, başkent ve en önemli limana sahip olan Mağusa arasında, demiryolunun izini takip eden ve sanayi taşımacılığı amacına yönelik yeni bir karayolu yapılması fikri ileri sürülmüştür (Abercrombie, 1947). Demiryolu, özellikle Lefke'de bulunan maden ocağından CMC Şirketinin çıkarmakta olduğu bakır madeninin Mağusa limanına transferine ve yolcu taşımaya yönelik olarak 1951 yılına kadar kullanılmıştır.

Eğitim sistemine bağlı olarak okul sayısı ve koşullarının iyileştirilmesi kültürel alanda gelişimin göstergeleri olmuştur. Türk ve Rum okullarıyla eğitimde etnik ayırım korunmuştur. Yönetim tarafından koordine edilen eğitim sistemi, halktan kişilerin oluşturduğu küçük alt birimlerin merkezi yönetim ile uyumuna dayalı olarak çalışmaktaydı. En alt birim olan köy heyeti, vergi mükellefi köy sakinlerinden toplanarak oluşturulan bütçe ile öğretim yılını planlamakta ve kısmen finansmanını sağlamaktaydı. Yıllık maddi destek ise okul şartlarının, ders program ve içeriklerinin devlet tarafından kontrolü anlamına gelen müfettiş ziyaretlerini kabul eden okullara verilmekteydi (SAI/3150/1901). Bazı Rum okulları devlet bütçesinden yararlanmayıp, bağış ve kilise desteği alarak özerk eğitim sistemine sahip olmuştur. Okullarda İngilizce derslerinin yer alması da yönetimin erken döneminden itibaren görülmektedir.

Sonuç olarak, sömürge yönetimi kontrolünde gerçekleştirilen reformlar, modernleşme sürecinin göstergeleri olmuş ve Kıbrıs'ta her alanda hızlı bir dönüşüm yaşanmasını sağlamıştır.

Kent ve mimarlık

Bu bölümde İngiliz dönemi'nin planlama ve mimarlığını düzenleyen yasalar, kırsal bölgelerin gelişimi, kent planlama ve mimari uygulamalar olarak kısaca ele alınacaktır. Öncelikle, imar ve inşaatı düzenleme amaçlı yapılmış ilk yasal çalışmalar göz önünde bulundurulduğunda, İngiliz döneminde ada bütününe ilişkin kararlar yerine, "Mağusa'nın Gelişimi Yasası" gibi, tekil kentlerin iyileştirilmesini amaçlayan planlar hazırlanıp belediye tarafından uygulanmasını öngören bölgesel yasaların varlığı dikkat çekmektedir. Arazi kullanımının sınıflaması ise Osmanlı Dönemi temelinde devam ettirilmiştir. *Arazi Miri* adıyla tanımlanması sürdürülen araziler kent veya köylerin dışında kalan ve esas olarak toprağı işleme amaçlı olduğu halde, sonradan yerleşimler genişlediği için üzerine bina inşa edilen arazilerdir. *Mülk*, üzerine konut inşa edilen eski yerleşim arazileridir. Surların içinde kalan tüm alan Mülk ve sur dışındaki alan ise *Arazi Miri*'dir (SAI/1003/1944/1). İngiliz Yönetimi tarafından kentlerin gelişimi ve yeni bina

inşaatını kontrol amaçlı ilk kapsamlı düzenleme girişimi, 1927 yılında “Arazi Miri üstünde Binalar, Yollar ve Kuyular İnşaat Yasaları” ile yapılmıştır. Arazi Miri arazileri kentlerin yeni gelişim alanlarıdır. Bu tür araziler hakkındaki tüm kararlar, İnşaat Konseyi tarafından, belediye sınırları içinde ise Belediye Konseyleri tarafından verilmekteydi. Yukarıda bahsedilen yasa 1938 yılında revize edilmiştir. Mart 1945'te yayınlanan yasa tasarısında ise ‘Kent Planlama’ ve ‘Yollar ve Binalar Düzenleme Yasası’ olarak ikiye ayrılmıştır. Ancak, adada özellikle kent planlama uzmanı bulunmaması nedeni ile “Yollar ve Binaları Düzenleme Yasası 1946” adı altında tek bir yeni yasa olarak yeniden birleştirilmiştir. Altı başlıca kentin (Lefkoşa, Mağusa, Girne, Larnaka, Limasol, Baf) belediye kuruluşları bu yasa altında kendi sınırları dahilinde yasayı uygulayacak tek otorite olarak tanımlanmıştır. (Trusted, 1950; SAI/1003/1944/1) Yeni gelişim bölgelerinin düzenlemesi yanında, tarihi Lefkoşa ve Mağusa sur içi yerleşimlerinde koruma ve iyileştirme amaçlı düzenlemeler ve yeni bina kurallarında değişiklikler yapılmıştır. Valinin, 1935 yılında Mağusa'yı teftişi sırasında, sur içindeki yeni binalarda düz çatı uygulanması ve yükseklik sınırı (5,5m) getirilmesi, sur içini çevreleyen bir yol yapılması, ve sur duvarlarının içten algılanmasını sağlama amacıyla binaların yaklaşık 180m geri çekilmesi, Lala Mustafa Paşa Camii (Aya Nikola Kilisesi) ve Ortodoks mezhebine bağlı olan Aya Yorgi Kilisesi arasına yeni bir meydan düzenlenmesi gibi konular ele alınmıştır. Bu düşünceler arasından yeni binalarda çatı ve yükseklik sınırlaması getirilmesi ile çevre yolu inşaatı konuları gerçekleşmiştir. Fakat bir yıl sonra yolları genişletme ve düzleştirme projeleri yasallaştırılmış, birçok binanın yıkılması pahasına başlıca kentlerin tarihi dokuları motorlu araç trafiğine uygun hale getirilmiştir (SAI/1275/1935/1; SAI/1333/1935). Kıbrıs'ta yapılmakta olan arkeolojik kazıları, kazılarda bulunan eserler ile ilgili konuları, tarihi yapıları ve çevrelerindeki gelişimi düzenleyen “Eski Eserler Yasası” ilk kez 1905 yılında yürürlüğe girmiş ve bu yasa Britanya Müzesi Müdürü George Hill'in görüşleri de alınarak 1935 yılında kapsamlı bir değişiklik geçirmiştir (Trusted, 1950; SAI/985/

1934/3). 1936 yılında Lefkoşa, Mağusa ve Girne'de suriçi ve tarihi dokuların korunması amaçlı ek yasalar yayınlanmıştır (SAI/1275/1935/1). Bu yasa, 1949 ve 1959 yıllarında yeniden revize edilmiştir.

1938'de kırsal bölgelerin gelişimi kapsamında, köylülere yol gösterme amacıyla, standart tipte düşük maliyetli konut projeleri hazırlanması önerilmiştir. Bu konutları seçen kişinin, mimara gitmeden veya kendi planını düşünmesine gerek kalmadan, İnşaat Konseyine sunabileceği hazır bir projeye sahip olması amaçlanmaktadır. 1939 yılında İnşaat Konseyi, köy konutlarının iyileştirilmesi amacıyla, çeşitli maliyetlerde altı standart proje tasarlanmasını kararlaştırmıştır (SAI/507/1938). 1945 yılında genişletilecek köy yolları nedeni ile yıkılacak evlerin sahiplerine önerilmek üzere de dört farklı plan tipinden oluşan konut projeleri tasarlanmıştır. Bu kapsamda üç yıl içinde tamamlanması düşünülen ilk etap, 60 köyü kapsamaktadır (SAI/428/1945). Ancak, çalışmanın başlıca kaynaklarından biri olan Vali Müsteşarı'nın arşivinde ve İngiliz dönemi ile ilgili bilgiler içeren diğer çalışmalarda bu projelerin uygulamasına dair herhangi bir bilgiye rastlanmamıştır.

Kıbrıs'taki İngiliz askeri birliklerinin ilk dönemlerdeki konaklama noktaları olan kamplardan sonra oluşturulan kalıcı binalar ile, memur ve diğer görevlilerin konaklama ve yönetim binaları, sur dışı ve mevcut dokulardan ayrık ilk yerleşim noktalarını oluşturmuştur. Kentlerin surların dışına yayılarak gelişmesi bu tarihten itibaren başlamış ve Kıbrıs'ta kentleşme yeni bir boyut kazanmıştır. Devlet yetkililerinin kararlarının yanında, diğer sömürgelerde görev yapmış deneyimli plancıların Kıbrıs için önerileri, bilinçli gelişim yönünde atılmış ilk adımlardır. Londra Üniversitesi öğretim üyesi olan ve Londra'da olduğu gibi birçok sömürge de kent planlama görevleri yapmış bulunan W.H. McLean, 1927 yılında çeşitli sömürgelerin yetkilileri için düzenlenen seminerde en küçük ölçekten başlayarak kentsel, bölgesel ve ulusal planlama konularına değinmiştir. McLean, aynı yıl Kıbrıs'ta bölgesel gelişim planının gerekliliği konusunda da bir rapor hazırlamıştır. Ada gelişim planının

otuz yıllık zaman dilimini kapsamayı önerilmektedir (SAI/553/ 1927). McLean sömürgeler-arası ve sömürgelerde bölgeler-arası iletişim ağının önemini vurgulamıştır (McLean, 1929). Ulaşım ağının kesişim noktalarında şehir ve köy yerleşimlerinin, onun denizle birleştiği noktada ise bir liman kentinin bulunması, ideal organizasyon olarak önerilmektedir. Kent planlamada da ızgara planlı yerleşimler, belirtilen ülke organizasyonunun tamamlayıcı çözümleri olarak ortaya çıkmaktadır. Bahsi geçen kent planlama özellikleri Adelaide ve Singapur gibi bazı İngiliz sömürgelerinde görülmektedir (Home, 1997). Kıbrıs'ta "kent planlama taslağı hazırlama maliyet çalışması" 1935 yılında yapılmış, fakat sonuca ulaşılamamıştır. Kıbrıs ile ilgili yapılmış diğer önemli planlama girişimi 1947 yılında Patrick Abercrombie'nin üç haftalık incelemeleri sonucunda hazırladığı 'Kıbrıs Ön Planlama Raporu'dur (SAI/628/1947A). Bu raporda, mevcut ada potansiyelinin saptanması temel alınarak gelişimin planlanması öngörülmektedir. Planlama sırasında bir "negatif" plan belirlenmesi, yani planın gerçekleştirme aşamasına kadar nelerin gelişmemesi ve boş bırakılması gerektiğinin saptanması önerilmektedir. Kıbrıs'ın, bulunduğu bölgede ve hatta daha uzak ülkelerle olan ilişkisindeki öneminden başlayarak yöresel ölçeğe varan bir bağlamlar dizisi içinde konumlandırılarak planlamanın gerçekleştirilmesi önerilmiştir. Dış etkenler olarak belirtilen en geniş alanda, liman, havayolu, adanın bazı ülkelerde yaratabileceği çekicilik, ticaret ilişkilerinde oluşabilecek yoğunlaşma olasılıklarının araştırılması başlıca konulardır. Ara ölçek olarak, ada bütününe bölgeleme yöntemiyle nüfus, iletişim, ulaşım, endüstri, tarım, kamu hizmetleri, ağaçlandırma, doğal güzellikler, eski eserler, sağlık ve turizm konularında saptamalar yapılması önerilmektedir. En küçük ölçekte ise, yöresel planlama adı altında Lefkoşa, Mağusa gibi kentsel yerleşimlerin veya daha küçük yerleşim birimlerinin ele alınması gerektiği belirtilmektedir. Abercrombie'nin Londra'da İkinci Dünya Savaşı sonrasında uygulanmış olan park sistemi ile şehri çevreleyen 'Yeşil Kuşak' yaklaşımı, Lefkoşa önerisinde de bulunmaktadır. Lefkoşa kenti içinde bulunan parklarla (güneyde dere boyunca Devlet Parkı, batıda Kykko manastırı,

kuzeyde golf alanı, güney doğuda hastaneler ve sanatoryum) yeşil kuşak uygulaması için gereken başlangıcın mevcut olduğu belirtilmektedir. Lefkoşa yakınlarında bulunan köylerin kendi merkezleri çevresinde yapılanmalarına rağmen, kentten dışa doğru ilerleyen parselasyon neticesinde kent çeperinin dağınık yerleşimli konutlarla dolacağı ve bu yerleşimlerin kentle birleşeceği anlatılmaktadır. Abercrombie Lefkoşa çevresinde yeni gelişim alanları olarak ayrılmış parsellerin ileriye yönelik gelişim sağlamaması, komşuluk birimi, merkez noktası, yöresel yol sistemi ve açık alan tanımlarının bulunmaması nedenleriyle iptal edilmesini ve yeşil alan olarak kalmasını önermektedir. Ancak burada değinilen birçok araştırma ve ön çalışma bulunmasına rağmen İngiliz döneminde adaya ait ülkesel veya kentsel ölçeklerde bir gelişim planı gerçekleştirilememiştir.

Çalışmada, sömürge dönemi mimarlığı uygulama yoğunlukları, farklılaşan ekonomik- sosyal şartlar ve üslupsal özellikler göz önünde bulundurularak, erken dönem, yoğun uygulama dönemi ve son dönem başlıkları altında üç bölümde ele alınmıştır. *Erken dönem* (1878-1918) uygulamalarında, İngiliz sömürgelerinde rastlanan tek veya iki katlı, yığma, verandaların çevrelediği çizgisel plan yerleşimleri, eğimli çatı ve zaman zaman historisist elemanlara sahip kamu yapıları karşımıza çıkmaktadır. Kısıtlı bütçe ve siyasal belirsizliklerin sonucu olarak, mevcut binaları kullanma eğilimi görülmekte ve ancak acil ihtiyaçlar karşısında yeni bina inşasına gidilmekteydi. *Yoğun uygulama döneminde* (1919-38), isminden de anlaşılacağı üzere öncekine kıyasla çok sayıda kamu binası ve memurlar için konut uygulamaları gerçekleştirilmiştir. Yönetimin kendi çalışanları için, Kamu İmar Bürosu denetiminde, tüm adada yaygın bir şekilde konut uygulamaları gerçekleştirmesi bu dönemdeki en önemli gelişmelerden biridir. Birinci Dünya Savaşı sonrasında kadar memurların yaşayacakları konutları kiralama sırasında yaşadıkları güçlükler, uygun nitelikte konut bulunamaması, mal sahiplerinin yüksek kira talepleri ve ada yönetiminin refah düzeyindeki iyileşmeler bu gelişmenin başlıca sebepleri olarak verilmektedir. Önceki dönemle üslupsal benzerlikler gö-

rülse de, kullanıcı sayısı ve ihtiyaca göre farklılaşan plan tiplerinin kullanılması, modernleşen yaşamda standartlaşan mimarlık ürünlerinin Kıbrıs'taki erken örneklerini teşkil etmektedir. Adanın birçok yerinde gelişen şartlara cevap veremeyen kamu yapıları nedeniyle birçok yeni büro binası inşa edilmiştir. *Son dönem* (1939-60), İkinci Dünya Savaşı sırasında, inşaat sektörünün tamamen durdurulmasının ardından oluşan barınma ihtiyacı karşısında özellikle konut üretimini kapsamaktadır. Lefkoşa yakınında yerleşen askeri birliklere hizmet amaçlı oluşan sektörde çalışmak üzere köylerden göç eden nüfus ve savaş sebebiyle adaya gelen Yunan göçmenlerin konut sıkıntısı ortaya çıkmıştır. Savaş sonrasında acil ihtiyaca cevap vermesi amacıyla devlet destekli toplu konut projeleri tasarlanmış ve ilk defa 1946 yılında uygulanmıştır (SAI/705/1944; SAI/848/1944). Yerel malzeme ve teknikler yanında, aynı dönemlerde İngiltere ve Avrupa'nın birçok ülkesinde uygulanmakta olan toplu yaşam kavramı, sosyal kullanım alanları ve konut bloklarını içeren çözümler görülmüştür. Yapı malzemesi tedariki konusunda mevcut sorunlara alternatifler aranmış, diğer sömürgelerde çalışma ve uygulamaları yapılan birçok doğal malzemenin yeni tekniklerle daha sağlam ve verimli hale getirilmesi konuları araştırılmıştır (SAI/1003/1944). Astropikal şartlar için tasarlanmış, pencerelere gölge sağlama amaçlı verandalarla örtme ve çift kabuklu çatı arasında hava hareketi sayesinde doğal izolasyon sağlayan ARCON bina tipi, 1950'li yıllarda adanın birçok yerinde büro ve konutlarda uygulanmıştır. Bu dönemde hızlı bina üretimine yönelik modüler yapı malzemesi olarak, Kıbrıs'ta üretilen prefabrik asbest levhâların kullanımı oldukça yoğundur. (Schaar vd., 1995)

Sömürge sonrası Kuzey Kıbrıs

Politika, ekonomi ve toplumsal dönüşüm

1974 yılında ikiye ayrılan Kıbrıs'ın kuzeyinde yerleşmiş olan Türk toplumu, kendi siyasi iradesini ifade edebilme çabasına bu tarihten itibaren başlamıştır. Bu bölüm önce 1975'te Kıbrıs Türk Federe Devleti (K.T.F.D.) adını almıştır. Askeri müdahaleden sonra hâlâ Kıbrıs'ta bulunmaya devam eden Türk askeri birlikleri uluslararası düzlemde siyasi açıdan tepki almış ve

devam eden toplumlararası görüşmelerde Türk tarafının konumunu zayıflatmıştır. Rumların girişimleri sonucu Birleşmiş Milletlerden K.T.F.D.'ni ortadan kaldırmayı öngören 13 Mayıs 1983 tarihli karar çıkmıştır. Bu devletin, uluslararası düzlemde yasal devamlılığının sona ermesi nedeniyle 15 Kasım 1983 tarihinde Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (K.K.T.C.)'nin kuruluşu ilan edilmiştir. Sadece Türkiye tarafından tanınmakta olan K.K.T.C.'nin uluslararası alanda birçok sorunu vardır. Çeşitli çözüm girişimleri gibi, Birleşmiş Milletlerin son önerisi olan Annan Planı da - 2004 yılında yapılan referandumla Rum toplumu tarafından reddedilmesiyle - sonuçsuz kalmıştır. Çözüm oluşmadan Güney Kıbrıs'ın Avrupa Birliği tam üyeliğinin gerçekleşmesi, Kıbrıs sorununu daha da karmaşık bir sürece sokmuştur.

1974 sonrası Kuzey Kıbrıs'ta idari ve kurumsal düzenlemeler büyük ölçüde sömürge dönemi sisteminden devralınmış ve bazı yönlerden geliştirilmiştir. Savaş sonrası ilk on yıllık zaman dilimi, güneyden ve Türkiye'den alınan göçlere bağlı adaptasyon sorunları, geçirilen savaşın bıraktığı yıkım ve ekonomik sıkıntılarla geçmiştir. Küçük sanayi, memuriyet, tarım, turizm ve buna bağlı hizmet sektörlerine dayalı gelir kaynaklarına 1980'li yılların ortalarından başlayarak kurulan üniversitelerin oluşturduğu gelir kaynakları da eklenmiştir. Fakat sömürge sonrası dönemde istikrarsızlık ve ekonomik sorunlar daimi olmuştur. Bu durumun başlıca sebepleri arasında siyasi ambargolar nedeniyle KKTC'de ihracat olanağının bulunmaması ve tarihi zenginlikleri, doğal yapısı, iklimi elverişli olduğu halde turizm yatırımlarının Güney Kıbrıs'la karşılaştırılamayacak kadar düşük olmasıdır. Tarım üretim ve gelirini arttırma amaçlı politikalar geliştirilmeye çalışılsa da Türkiye dışındaki ülkelere satış yapılamaması, tarımda da beklenen sonuçlara ulaşılmamasına engel olmuştur. Ayrıca, mevcut ülke şartlarında üretim maliyetlerinin Türkiye pazarından daha yüksek olması nedeniyle, Kuzey Kıbrıs tarım ürünlerinin ihraç edilemediği gerçeği ortaya çıkmıştır. Her yıl yapılmakta olan devlet bütçelerindeki gelirler büyük ölçüde Türkiye Cumhuriyeti'nin ekonomik desteğine dayanmaktadır. 2001 yılından başlayarak hare-

ketlenmeye başlayan inşaat sektörü önemli bir çok gelir kaynağı oluşturmıştır.

Temel eğitimin zorunlu olduğu Kuzey Kıbrıs'ta altı yaş üstü okuma yazma oranı çok yüksektir (%93.5). Son yıllarda devlet kurumlarına, üniversiteler bünyesinde açılan özel okullar da katılmıştır. Daha önce de bahsedildiği gibi 1980'li yıllarda kurulmaya başlanan yüksek öğretim kurumları ile de K.K.T.C.'de, Türkiye ve diğer birçok ülkeden gelen öğrencilere eğitim verilmektedir. Mevcut altı üniversitede, 2005-6 öğretim yılında Türkiye ve diğer ülkelerden toplam 31,279 öğrenci bulunmaktadır (D.P.Ö., 2005).

Kent ve mimarlık

Sömürge sonrası dönem bağlamında da, planlama ve mimarlığa ilişkin yasal düzenlemeler, kırsal bölgelerdeki gelişim, kent planlama ve mimarlık uygulamalarına dair veriler aktarılabilmektedir. K.K.T.C.'nde kent ve mimarlık, 1960 yılında kurulmuş olan Kıbrıs Cumhuriyeti'nde olduğu gibi, İngiliz Dönemi yasaları ile düzenlenmekte ve oluşan yeni şartlara cevap veremeyen durumlarda değişiklikler yapılmaktadır. Burada kent ve mimarlık alanlarındaki gelişmeleri düzenleyen başlıca yasalardan sırayla söz etmek gerekmektedir. Fasil 96 olarak da anılan ve geçmiş 1927 yılına kadar giden "Yollar ve Binaları Düzenleme Yasası" 1946 tarihinden beri birçok defa yapılan ek ve değişikliklerle yürürlüktedir. İmar ve inşaat çalışmalarını düzenlemekte olan yasanın imar konularında bulunan yetersizlikleri nedeniyle bu konular yeni bir yasa altında toplanmıştır. 55/1989 sayılı "İmar Yasası", ülkesel fiziki plan, imar planı ve çevre planı yapılmasını, tarihi ve kültürel özelliğe sahip çevre ve yapıların korunmasını öngörmektedir. 1993 yılından itibaren öncelikli koruma ve turizm gelişim alanlarını düzenleyen ve gelişim planı tamamlanana kadar uygulanacak bölgesel kuralları içeren emirnameler yasaya ek olarak yürürlüğe konulmuştur. 41/1977 sayılı "İskan, Topraklandırma ve Eşdeğer Mal Yasası" (İTEM) K.K.T.C. denetim ve yönetimindeki bölge dışında ikamet eden yabancı kişiler veya kimliği ve nerede olduğu bilinmeyen yabancılar tarafından terkedilmiş bulunan; toprak, bahçe, konut, küçük işyeri, arsa ve benzeri taşınmaz

malların; mülkiyet, tasarruf ve işletme şeklinin ve işletmelerle ilgili yapının verimlilik ve sosyal adalet ilkelerine uygun olarak düzenlenmesini öngörmektedir. Bu yasa ile 1974'te güneye göç eden Rumlara ait malların, hak sahipliği esasına göre dağıtılması düzenlenmektedir. Devlet destekli konut üretimini düzenleyen 23/1978 sayılı "Sosyal Konut Yasası"nın amacı K.K.T.C'nde ikamet edip, oturmaya elverişli bir konutu olmayan dar ve orta gelirli Türk yurttaşlarını, sağlık koşullarına uygun, sağlam ve ucuz birer konut sahibi yapmaktır. Bu yasayla kamu yönetimi, sosyal konut sahibi olamayacak kadar az geliri olan dar gelirli yurttaşların kazancı ile orantılı bir kira ile oturabilecekleri sosyal konutlar yapmakla yükümlü kılınmıştır. Hak sahibi tanımına giren ve sadece bir arsası olan ailelere sosyal konut inşa etmek üzere kredi verilebilir. Kırsal bölgelerin gelişimi ve gençlerin göç etmesini önleme amaçlı arsa ve kredi verilmesi ile ilgili 52/1984 sayılı maddeye göre kırsal bölgelerdeki hak sahiplerine, incelenip onaylanacak mimari projelerle sosyal konut inşa etmeleri için arsa, kredi veya diğer olanaklar devlet tarafından sağlanabilecektir. "Eski Eserler Yasası" Kuzey Kıbrıs'ta kullanılmakta olan Kıbrıs Cumhuriyeti koruma yasalarındaki eksiklikler ve gerekli değişiklikler neticesinde 1975 ve 1994 yıllarında revize edilmiştir. Yasa, korunması gerekli taşınmaz eski eserler ve doğa varlıkları ile ilgili hizmetlerin bilimsel esaslara göre yürütülmesini sağlamak amacıyla "Taşınmaz Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu" oluşturulmasını öngörmektedir. Taşınmaz eski eserleri ilgilendiren her türlü inşa ve fiziki müdahalelere izin verme ve/veya işlem yapma yetkisi Eski Eserler Müdürlüğü'ne aittir.

"Annan Planı" mimarlık alanında önemli gelişim ve değişime neden olmuştur. Bu nedenle Kuzey Kıbrıs'taki mülkiyet durumlarına ilişkin kısa bir bilgi verilecektir. İTEM yasası ile 1974 savaşı sonrasında terk edilmiş olan Rumlara ait mülkler hak sahipliğine göre eşdeğer puan karşılığı ve karşılıksız tahsis olarak Türklere dağıtılmıştır. Ardından, yeni mal sahiplerine uluslararası geçerliliği olmayan tapular verilmiştir. Annan çözüm planına göre Kıbrıs Türk Devleti yönetiminde kalacak bölgelerdeki mallar için,

eşdeğer karşılığı verilmiş tapular bir geçerlilik kazanmış; yani mülke sahip olmak için öncelik kazanılmıştır. Bunun yanında, tahsisten hak sahibi olup mallar üzerinde esaslı geliştirme yapmış şimdiki kullanıcılar da, mülke sahip olmak için hak kazanmıştır (Hoşkara, 2006).

Kuzey Kıbrıs kırsal alanlarına bakıldığı zaman, farklı topografya, çevresel faktörler ve taş, kerpiç gibi mevcut doğal yapı malzemelerinin kullanımı sonucunda şekillenmiş organik yerleşim dokularına sahip köyler görülmektedir. Yirminci yüzyıl başlarından itibaren yapı malzemesi ve tekniklerinde yaşanan değişim sonucunda yerel malzeme ve geleneksel teknik kullanımı tamamen unutulmuştur. Kolay bir şekilde sağlanabilen beton ve buna bağlı iskelet sistem kullanımı yüzyıllardır devam etmekte olan taş ve kerpiç malzemeye dayalı el işçiliğini ortadan kaldırmıştır. Ayrıca birçok köyde Rumların boşalttığı bakımsız konut ve diğer binalar ilk defa 1980'li yıllarda 'çevre temizliği' başlığı altında yıkılarak arsa haline getirilmiştir. 2005 yılında aynı çalışma 'gençlere verilmek üzere arsa açma ve temizlik projesi' adıyla İç İşleri Bakanlığı tarafından tekrar uygulamaya koyulmuş ve birçok geleneksel köy konutu yıkılmıştır. Köylerin yıkımını destekleyen diğer bir faktör ise canlanan inşaat sektöründe Avrupalı –özellikle İngiliz- ailelerin geleneksel Kıbrıs evi niteliği taşıyan evlere sahip olmak istemeleri ve müteahhit firmalar tarafından bu amaçla eski köy evlerine ait taş duvarların ve kemerlerin binalardan sökülerek yeni binalarda tekrar kullanılmasıdır. Bir yandan devlet eliyle arsa açma ve özel sektör tarafından ticari amaçlı yıkım devam ederken, diğer yandan da turizmin geliştirilmesi kapsamında kırsal bölgelerde pansiyonculuk, butik otel ve eko turizm uygulamaları teşvik fonlarıyla özendirilmeye çalışılmaktadır. Köy yaşamını desteklemek için tarımsal üretim tekniklerinin modernizasyonu gerekmektedir. Tarım ürünlerinin gelir kaynağı oluşturması tarım politikalarıyla desteklenmeli ve böylece nüfusun ülkede dengeli dağılımı sağlanmalıdır. Siyasi ambargolar nedeniyle başarısızlıklarla sonuçlanan politikalar sonucunda özellikle genç nüfusu kaybeden kırsal bölgeler için çözüm arayışları mevcuttur. Gençlerin köylerde yaşamasını teşvik amacıyla

birçok köyde devlete ait araziler parsellenerek gelişim alanları ilan edilmiştir. Köylerin yakınında bulunan yeni gelişim bölgeleri altyapı sorunlarına sahiptir. Planlama ve İnşaat Dairesi 'kırsal alan projeleri' kapsamında sadece köylerde uygulanabilen tip projeleri çok düşük ücretlerle halka satmaktadır.

Kıbrıs'ta kentler, günümüz şartlarının baskısı altında ve geleceğe hazırlık anlamına gelen gelişim planlarından yoksun denebilecek bir şekilde büyümektedir. İngiliz döneminde başlayan kentlerin yayılarak gelişme biçimi Kuzey Kıbrıs'ta kontrolsüz bir şekilde devam etmektedir. Başlıca kentlerden Lefkoşa, Mağusa ve Girne'de önceden köy olan yerleşimlerin kentlerle birleşerek yeni gelişim alanları kapsamına girdiği görülmektedir. Lefkoşa'da Kaymaklı, Hamitköy, Ortaköy, Gönyeli; Mağusa'da Tuzla, Yeniboğaziçi; Girne'de Lapta, Alsancak yerleşimleri çok hızlı yapılaşma süreci geçiren alanlardır. Uygulama sorunlarına sahip Lefkoşa İmar planı dışında, diğer kentlerde plan bulunmamakta, kentlerin kaderi Şehircilik ve Bölge Planlama Dairesi yetkililerinin kararları doğrultusunda belirlenmektedir. Lefkoşa gelişim planı süreci 1979 yılında Türk ve Rum temsilciler arasında yapılan görüşmelerde Lefkoşa'nın geleceği için gelişim planı hazırlanması konusunda hemfikir olunmasıyla başlamıştır. İki toplumun katılımı ve Birleşmiş Milletler Kalkınma Programının desteği ile yürütülen ve birinci aşaması 1984 ve ikinci aşaması 1986 yıllarında tamamlanan bu plan, ancak 2001 yılında yürürlüğe girmiş ve çok geçmeden 2006 yılında sorunlu noktaları değiştirilmiştir.

Mimarlık uygulamaları kapsamında, sömürge sonrası döneminin dikkat çeken kamu yapıları ve konut projeleri ile Kuzey Kıbrıs'ta yaşanan gelişmelerden bahsedilecektir. 33 yıllık bir geçmişe sahip Kuzey Kıbrıs'ta bir taraftan savaş sonrası mali sıkıntılar, diğer taraftan kalıcı bir devlet yapısı oluşturma çabaları mevcuttur. İngiliz dönemine ait birçok binanın yeniden benzer işlevlerle kullanılması yanında ihtiyaç duyulan kamu yapılarının inşa edilmesi mimarlık alanında yapılmış önemli çalışmalardır. İdari binaların başkent Lefkoşa'da iki bölgede top-

lanmış olduğu görülmektedir. Birincisi ve resmi bir kimlik oluşturma ve kalıcı olma çabalarının en önemlisi K.K.T.C. (önceki K.T.F.D) Meclis binasının bulunduğu bölgedir. Meclis binasının yakınında Merkez Bankası, Eğitim Bakanlığı ve çevredeki diğer bazı kamu binaları bulunmaktadır. Diğer idari merkez ise, Bakanlıklar bölgesi olarak tanımlanmaktadır. Bölgede Başbakanlık, Sağlık, Tarım ve Orman, Bayındırlık ve Ulaştırma, Dışişleri ve Savunma, İçişleri Bakanlıkları ve diğer birçok kamu binaları yer almaktadır. Devletin, tasarım ve uygulamalarını kendi bünyesinde yürütmekte olduğu son dönem kamu yapıları üslup ve sınırlı prestij kaygısına sahip, genellikle beyaz renkli ve dik açılı modernist biçimler taşımaktadır. Sömürge sonrası Kuzey Kıbrıs'ta ambargolar, ekonomik sıkıntılar ve siyasi belirsizliklerden her alan gibi sivil mimarlık da etkilenmiştir. Yönetimin ilk on yılındaki inşaat girişimleri ve bu alandaki yatırımlar gelişme yaşanmayan, durağan bir dönem geçirildiğini göstermektedir. Bu süreç 1974 savaşının ardından adaptasyon ve hâlâ devamlılığı söz konusu olan belirsizliklerle geçirilmiştir. 1975 yılında nüfus mübadelesi ile güney-kuzey arasında göçler yaşanmıştır. Güneyden gelen birçok Türk, Rumların boşaltmış olduğu konutlara yerleştirilmiştir. Göç eden Türklerin Rumlara oranla daha az olması nedeniyle kuzeyde birçok konut, işyeri ve tarım arazisi boş ve sahihsiz kalmıştır. Bu nedenle Türkiye'den nüfus aktarımı yapılmış ve mevcut bina stoğunun dengeli bir şekilde kullanılması sağlanmıştır. Kuzey Kıbrıs'ta 1974-78 yılları arasında nüfusta yaklaşık 31,000 artış gerçekleşmiştir (D.P.Ö., 1983; Republic of Cyprus, 2003). 1980'li yıllarda kırsal bölgelerden göçler ve üniversitelerin açılması nedenleriyle kentlerde nüfus artışı yaşanmıştır. 1977 yılına tarihlenen Sosyal Konut Yasası'na 1984'te yapılan kapsamlı değişiklik, nüfus artışına bağlı konut ihtiyacının devlet tarafından giderilmesi çalışmalarının yasal altyapı hazırlığıdır. Bu yasanın uygulanması amacıyla Sosyal Konut Birimi kurulmuş ve 1999 yılına kadar farklı etaplarda toplam 3387 konut inşa edilmiş ve hak sahiplerine dağıtılmıştır (Hoşkara vd., 2007). Temel ihtiyaca cevap vermesi hedeflenen projelerde, tek konutun en az 80 ve en çok 120m2 brüt alanı geçmemesi şartları bulunmak-

taydı. İlk iki etapta dubleks bitişik nizam konut çözümü kullanılmışken, son etap çok katlı apartman tipine dönüşmüştür. Tekrar eden bloklarla tekdüze yaşam alanları yaratılmıştır. İki yönde küçük bahçeleri bulunan bitişik nizam ve dubleks sosyal konutlar, komşuluk ilişkilerine imkan vermesi nedeniyle Kıbrıs kültürüne daha uygundur. Fakat farklı şekillerdeki arayışlarla kendi kimliklerini oluşturma çabası olan kullanıcılar, binalara ek yapma konusunda kısıtlamalara rağmen, yaptırım gücünün bulunmaması nedeniyle, bir nevi başkalaşım süreci başlatmışlardır. Kamunun bütçe sorunlarını öne sürerek konut uygulamalarına son vermesi bu yöndeki uygulamaların tamamen özel sektöre kaymasına neden olmuştur. Kullanıcı profili olmayan yapsat modeli konut üretimi yaygınlaşmıştır. Talep doğrultusunda birçok toplu konut projesi uygulanmıştır. 2001 yılından başlayarak Annan Planı çerçevesinde ortaya çıkan olumlu atmosfer farklı bir sürecin başlangıcı olmuştur. Kuzeyde bulunan ve Rumlara ait toprakların mülkiyet hakları ile ilgili gelişmeler sonucunda Kıbrıslıların ve Avrupalıların Kuzey Kıbrıs'ta konut edinme yönündeki girişimlerinde çok büyük bir artış gerçekleşmiştir. Önceki dönemdeki belirsizlik nedeni ile resmi ihaleler dışında durgun olan inşaat sektöründe büyük hareketlenmeler yaşanmıştır. Çok katlı veya müstakil konutlardan oluşan birçok proje uygulanmıştır. Üslup açısından ele alındığı zaman yerel mimariden alınan içeren, ancak yine de herhangi bir karakteri olmayan örneklerle rastlanmaktadır. Ne yazık ki, mevcut kültürel ve mimari birikimin kısa vadede çıkarlar doğrultusunda yüzeysel yorumlanmasından doğan biçimlerle donatılmış yapılar çevreler büyük bir kaosun göstergeleridir.

Sonuçlar

İki dönemin karşılaştırılması sonucu ortaya çıkan saptamalar aşağıdaki gibidir:

'Yollar ve Binalar Düzenleme Yasası 1946' İngiliz döneminde inşaat ve imar gelişimini düzenleme amacıyla yapılmıştı. Günümüzde aynı isimle anılmaya devam eden yasa, revize edilerek geliştirilmiş ve oluşan yeni şartlara uyarlanmıştır. Fakat yasanın ilk versiyonunda bulunan ve hâlâ uygulanmaya devam edilen en bü-

yük sorun fiziki plan yoluyla kent gelişim alanlarının tanımlanması yerine mülkiyet hakkına göre arazilerin imara açılması durumunun devam etmesidir. Tarım arazileri ve kentlerin gelişim alanlarının ayırımı söz konusu değildir. 1989 yılından beri İmar Yasası bulunmasına rağmen Lefkoşa dışındaki yerleşimler için gelişim planı bulunmamaktadır. İmarı geçici olarak kontrol etme amacıyla hazırlanan emirnamelelerin, gelişim planlarına dönüşmeden, belirsizlikler içinde yıllar geçmesi, Kuzey Kıbrıs'ın en büyük sorunlardan biridir.

İngiliz döneminde (1935) Lefkoşa, Mağusa ve Girne'nin tarihi dokularında yeni inşaat yapımını yasaklama veya sıkı bir şekilde denetleme, tarihi binaların yakın çevrelerini satın alma yöntemiyle devlet kontrolüne geçirerek koruma, endüstri ve diğer amaçlı gelişim alanlarını kale dışında oluşturma girişimleri bulunmaktaydı. Fakat günümüzde, kale duvarları ile çevrili bu özel kentler ve farklı medeniyetlerden miras kalan arkeolojik sit alanları da sömürge sonrası merkezi ve yerel yönetimlerin sınırlı kontrol mekanizmaları ve siyasetle bağlantılı esneklikler neticesinde maalesef tahrip edilmektedir.

Köylerde iyileştirme çalışmaları kapsamında Kıbrıs'ta ilk örneklerine 1945 yılında rastlanan standartlaşmış tiplere sahip kırsal konut projeleri günümüzde Planlama ve İnşaat Dairesi tarafından uygulanmaktadır. Konut-topografya ilişkisi ve arazinin iklimsel özellikleri açısından ihtiyaca cevap vermeyen projeler düşük maliyeti dolayısıyla tercih edilmektedir. Kırsal alan projeleri olarak adlandırılan projeler özellikle yine devlet tarafından dağıtılan arsaların bulunduğu köy gelişim bölgelerinde tekdüze bir şekilde tekrar eden konutlara ve çoğu zaman altyapı sorunlarına sahip, mevcut köy dokusu ile hiçbir bağlantısı olmayan çarpık konutlaşmaya dönüşmektedir.

1940'lı yıllarda II. Dünya Savaşı sırasında inşaat alanındaki durgunluk nedeniyle ortaya çıkan konut açığı ve ithal malzeme sağlama sıkıntısı nedeniyle düşük standartta işçi konutları tasarlanmıştır. Bu tasarımlarda farklı kullanıcı profilleri ele alınarak sınıflamalar yapılmakta ve be-

lirlenen gruplara göre projeler hazırlanmaktaydı. Benzer şekildeki acil konut ihtiyacına yanıt verme yaklaşımı Kuzey Kıbrıs'ta da görülmektedir. Devlet Sosyal Konutları, İngiliz Dönemi işçi konutlarıyla oldukça benzeşen bir süreç ve ürünlerle başlıca kentlerde uygulanmıştır. Mali sıkıntılar nedeniyle, iki katlı sıra ev çözümleri, çok katlı bloklara dönüşmüş ve ardından bu yöndeki uygulamalara son verilmiştir. Özel şirketlerin devam etmekte olduğu toplu konut projeleri kullanıcı profili olmayan, çoğunlukla düşük kaliteli malzeme ve işçilikle birkaç yılda hem kullanıcısına hem de çevreye sorun yaratan apartman bloklarından oluşan yaşam alanlarına dönüşmüştür.

İngiliz İdaresi, İkinci Dünya Savaşı sırasında ve sonrasında adada tüm inşaat sektörünün durmuş olması ve ithal malzeme temini sıkıntısı yaşanmaktayken oluşan acil konut ihtiyacını, merkez Britanya ve diğer Avrupa ülkelerinde uygulanan yöntemlerle çözmeye çalışmıştı. Sömürge sonrası süreçte yeni devlet kurulmuş olmasına ve aradan kırk yıldan fazla zaman geçmesine rağmen aynı yaklaşım izlenmektedir. Geçirilen savaş dönemlerinin (II. Dünya Savaşı ve 1974 Savaşı) yıkıcı etkileri, yoksulluk ve plan yapma güçlükleri sömürge ve sömürge sonrası dönemlerin ortak gerçekleri olmuştur.

Sömürge döneminde eğitim sisteminin modernizasyonu ve İngilizce eğitim, İngiliz kültürünün yerel halk tarafından kabulünü sağlayacak bilinçli bir yönetim yaklaşımıydı. Günümüzde Kuzey Kıbrıs'ta ambargolara rağmen eğitim vermekte olan üniversitelerin oluşturduğu hizmet sektörü, ekonomik sorunları çözme amacına da hizmet etmektedir. Gelişmekte olan eski sömürge ekonomik sıkıntıların yeni çözüm arayışlarına dönüştüğü açıkça görülmektedir.

Merkezi yönetimden ihraç edilen idari sistem modellerini sömürgelere yerleştirme, bu ülkelerin öz kaynaklarını kullanma ve diğer yandan ticari ilişkilerle merkezi Britanya olan ekonomik sistemin yörüngesine bu ülkeleri bir uydu gibi yerleştirme kalıpları sömürgeciler tarafından uygulanmaktaydı. Sömürge yönetiminin ardından bağımsızlık kazanıldığı zaman, belli bir modern

temele sahip idari yapı kolayca yeniden kurulsa da, sorunlu ekonomik yapı serbest ekonomi şartlarında ayakta duramayan ve dolaylı olarak eski merkeze bağımlı yapılar haline dönüşmektedir. Sömürge sonrası idari ve ekonomik sorunları devam eden Kuzey Kıbrıs'a birçok alanda destek vermekte olan Türkiye Cumhuriyeti dolaylı merkez rolünü üstlenmiş durumdadır.

Kaynaklar

- Abercrombie, P., (1947). *Cyprus Preliminary Planning Report*, 5, Cyprus.
- Devlet Planlama Örgütü (1983). *Nüfus Raporu 1982*, 12, Kıbrıs.
- Devlet Planlama Örgütü (2005). *K.K.T.C. Ekonomik ve Sosyal Göstergeler*, 67, Kıbrıs.
- Home, R., (1997). *Of Planting and Planning*, E&FN Spon, 28, London.
- Hoşkara, E., (2006). Kuzey Kıbrıs için- Çözüm Hedefine Yönelik- Konut Politikaları, II Konut Kullantayı: Kuzey Kıbrıs'ta Konut- Sorunlar- Öneriler, Lefkoşa.
- Hoşkara, E, Hoşkara Ş., (2007). Annan Planı Sonrasında Kuzey Kıbrıs'ta İnşaat Sektörüne, Mimarlık ve Planlamaya Eleştirel bir Bakış, *Mimarlık*, No 334, 53-61.
- McLean, W.H., (1929). *Principles of the Regional Development Planning of Colonies and Imperial Development Planning*, reprinted from the journal of the Royal Technical College, Vol 2, Part 1, 10, Glasgow.
- Radford, M., (2003). *The Railways of Cyprus*, The Laiki Group Cultural Centre, 88, Nicosia.
- Republic of Cyprus, (2003). *Demographic Report 2003*, 28, Cyprus.
- SAI / 3150 / 1901. Colonial Secretary's Minute Papers, Güney Kıbrıs Devlet Arşivi, Lefkoşa.
- SAI / 553 / 1927. Colonial Secretary's Minute Papers, Güney Kıbrıs Devlet Arşivi, Lefkoşa.
- SAI / 985 / 1934 / 3. Colonial Secretary's Minute Papers, Güney Kıbrıs Devlet Arşivi, Lefkoşa.
- SAI / 1275 / 1935 / 1. Colonial Secretary's Minute Papers, Güney Kıbrıs Devlet Arşivi, Lefkoşa.
- SAI / 1333 / 1935. Colonial Secretary's Minute Papers, Güney Kıbrıs Devlet Arşivi, Lefkoşa.
- SAI / 507 / 1938. Colonial Secretary's Minute Papers, Güney Kıbrıs Devlet Arşivi, Lefkoşa.
- SAI / 1003 / 1941 / 1. Colonial Secretary's Minute Papers, Güney Kıbrıs Devlet Arşivi, Lefkoşa.
- SAI / 705 / 1944. Colonial Secretary's Minute Papers, Güney Kıbrıs Devlet Arşivi, Lefkoşa.
- SAI / 848 / 1944. Colonial Secretary's Minute Papers, Güney Kıbrıs Devlet Arşivi, Lefkoşa.
- SAI / 1003 / 1944 / 3. Colonial Secretary's Minute Papers, Güney Kıbrıs Devlet Arşivi, Lefkoşa.
- SAI / 428 / 1945. Colonial Secretary's Minute Papers, Güney Kıbrıs Devlet Arşivi, Lefkoşa.
- SAI / 628 / 1947A. Colonial Secretary's Minute Papers, Güney Kıbrıs Devlet Arşivi, Lefkoşa.
- Schaar, K., Given, M., Theocharous, G., (1995). *Under the Clock, Colonial Architecture and History in Cyprus, 1878-1960*, Kailas Printers and Lithographers Ltd, 40, 49, 104, Nicosia, Cyprus.
- Trusted, H., (1950). *The Statue Laws of Cyprus – Revised Edition*, C.F. Roworth Limited, 1112-33, London.